Journal of
Comparative Criminal Jurisprudence
www.jccj.ir

Volume 5, Issue 2, 2025

The Extent of Using the Control Theory to Deal with Computer Crimes in Iran's Criminal Policy

Reza Shamsi[1], Seyede Zahra Habibi*[2], Samira Golkhandan[3], Akbar Rajabi[3]

1. PhD Student of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
3. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Khomein Branch, Islamic Azad University, Khomein, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:
Original Research
Pages: ***213-224***

Corresponding Author's Info
ORCID: *0009-0006-0638-1897*
TELL: *+982173681405*
Email: *sz.habibi@yahoo.com*

Article history:
Received: *18 Sep 2023*
Revised: *21 Nov 2023*
Accepted: *23 Dec 2023*
Published online: *22 Jun 2025*

Keywords:
Control Theory, Criminal Policy, Computer Crimes.

ABSTRACT

In the theory of control, it is assumed that humans commit crimes under normal conditions; unless internal or external controls prevent him; Therefore, the teachings of this theory emphasize more on the concept of prevention, because the advancement of technology has led to new crimes, such as computer crimes; This research, with descriptive-analytical method and library tools, tries to investigate the effects of using the prevention-based doctrines of control theory in different layers of Iran's criminal policy. The findings of the research show that legislative criminal policy is the task of legislation in a country that, regarding cyber crimes, the legislator in the laws and regulations, sometimes implicitly and sometimes explicitly, uses technical measures to achieve security. Cyber space has paid. In cooperative crime policy, various government and non-government tools are used to prevent and fight against crime. In the judicial criminal policy, which is reflected in the decisions and judicial procedures of the prosecutors and courts, the judiciary has a preventive approach regarding cyber crimes with the help of institutions such as Maher Center (Relief Management Center and Incident Operation Coordination Center) and APA Center (Awareness Center media, computer support and aid) and FATA police.

How to Cite This Article: Shamsi, R; Habibi, SZ; Golkhandan, S & Rajabi, A (2025). "The Extent of Using the Control Theory to Deal with Computer Crimes in Iran's Criminal Policy". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 5(2): 213-224.

فصلنامه فقه جزای تطبیقی
www.jccj.ir
انجمن علمی فقه جزای تطبیقی ایران
فصلنامه فقه جزای تطبیقی

دوره پنجم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۴

میزان بهره‌گیری از آموزه‌های نظریه کنترل برای مقابله با جرایم رایانه‌ای در سیاست جنایی ایران

رضا شمسی[۱]، سیده‌زهرا حبیبی*[۲]، سمیرا گل‌خندان[۳]، اکبر رجبی[۳]

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران.

۲. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول)

۳. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۱۳-۲۲۴

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۰۰۰۹-۰۰۰۶-۰۶۳۸-۱۸۹۷

تلفن: ۹۸۲۱۷۳۶۸۱۴۰۵+

ایمیل: sz.habibi@yahoo.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۷

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۸/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۰۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

نظریه کنترل، سیاست جنایی، جرایم رایانه‌ای.

چکیده

در نظریه کنترل، فرض بر آن است که انسان، در شرایط عادی و معمولاً مرتکب جرم می شود، مگر آنکه کنترل‌های درونی یا بیرونی مانع او بشوند، لذا آموزه‌های این نظریه، بیشتر بر مفهوم پیشگیری تأکید دارند. از آنجا که پیشرفت تکنولوژی، جرایم جدیدی، مثل جرایم رایانه‌ای را به‌دنبال داشته است، این پژوهش، سعی دارد با روش توصیفی ـ تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای به بررسی جلوه‌های بهره‌گیری از آموزه‌های مبتنی‌بر پیشگیری نظریه کنترل در لایه‌های مختلف سیاست جنایی ایران بپردازد. یافته‌های پژوهش، نشان می‌دهد که سیاست جنایی تقنینی، وظیفه قانون‌گذاری در یک کشور است که درخصوص جرایم سایبری، قانون‌گذار در قوانین و مقررات مربوط، گاه به‌طور ضمنی و گاه به‌طور صریح به استفاده از تدابیر فنی جهت تحقق امنیت فضای سایبر پرداخته است. در سیاست جنایی مشارکتی، برای پیشگیری از جرم و مبارزه با آن از اسباب و وسایل مختلف دولتی و غیردولتی کمک گرفته می‌شود. در سیاست جنایی قضایی که در تصمیم‌ها و رویه‌های قضایی دادسراها و دادگاه‌ها منعکس می‌شود، قوه قضاییه با رویکرد پیشگیرانه درخصوص جرایم سایبری با کمک نهادهایی مانند مرکز ماهر (مرکز مدیریت امداد و هماهنگی عملیات رخداد) و مرکز آپا (مرکز آگاهی رسانه، پشتیبانی و امداد رایانه‌ای) و پلیس فتا فعالیت می‌نماید.

مقدمه

نظریه کنترل ازجمله نظریه‌هایی است که جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان، برای خنثی‌ساختن عمل جرمی و یافتن منشأ کج رفتاری اشخاص در اجتماع مطرح نموده‌اند. این نظریه از سوی صاحب‌نظرانی، مانند **والترر کلس**، **هیرشی** و دیگران مطرح شده بود، بعد از قرن بیستم میلادی، پا به عرصه وجود نهاد. مطابق این نظریه، وقتی می‌توان از ارتکاب جرم جلوگیری به‌عمل آورد که اشخاص در جامعه، مورد نظارت و کنترل قرار گیرند، زیرا کج‌رفتاری و ارتکاب جرم یک امر طبیعی است و در ماهیت اشخاص وجود دارد. باید سیستم و روش‌هایی را ایجاد کنیم تا از ارتکاب عمل خلاف قانون و عرف، جلوگیری کرده باشیم (خراسانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹). در این نظریه، دو نوع کنترل از سوی دانشمندان پیشنهاد گردیده است که با استفاده از عوامل محیطی، می‌توان کنترل درونی و کنترل بیرونی بر افراد را اعمال نمود. این کنترل‌ها را می‌توان از طریق کنترل و نظارت رسمی ـ قوانین و مقررات و ... صورت می‌گیرد. کنترل اجتماعی، ازجمله نظریاتی است که در دو علم جامعه‌شناسی و جرم‌شناسی کاربرد داشته و هر دو این نظریه را مورد بررسی و توجه قرار داده است (انصاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

اطلاعات در هزاره سوم با سرعت و شتاب سرسام‌آوری نسبت به اعصار قبلی در حال رشد و توسعه بوده و گوی سبقت را از تمامی علوم و دانش‌های دیگر ربوده است. در این میان عالم حقوق نیز چه از حیث تیوری و چه از حیث عملی و قانون‌گذاری نتوانسته همگام با تغییرات حوزه فناوری به متحول و به‌روزسازی شود. از این رو وجود چالش‌های متعدد در قوانین و مقررات داخلی امری یقینی است، هرچند که وجود قانون جرایم رایانه‌ای در مجموعه قوانین کشور موهبتی است که ایرادهای وارد بر آن نمی‌تواند از ارزش کار محققان و پژوهشگرانی که متولیان امر قانون‌گذاری را به تصویب این قانون ترغیب نموده است، بکاهد. برای داشتن قانونی کارآمد و پیشگیرانه در ایران در رابطه با جرایم کلاه‌برداری و سرقت سایبری، توجه به بخشی از سیاست جنایی که شامل جرم انگاری مصادیق مختلف و ذکر تعاریف هریک از این جرایم مثل فیشینگ، می‌تواند درصورت بومی‌سازی، مؤثر و کارآمد باشد، لذا اقدامات لازم درجهت اصلاح قانون جرایم کلاه‌برداری و سرقت سایبری به‌منظور برطرف‌ساختن نقاط ضعف قانون در دستور کار مراجع ذی‌صلاح قرار باید گیرد.

آمار دقیقی درخصوص میزان تخلفات رایانه‌ای و اینترنتی در دست نیست، با این حال، گزارش‌های موجود از مرجع رسیدگی به جرایم رایانه‌ای و اینترنتی در ایران (پلیس فتا) و نیز گزارش‌های منتشرشده از منابع مختلف، نشانگر شیوع تخلفات رایانه‌ای در ایران می‌باشد. مسؤولان پلیس فتا، جرایم اینترنتی در ایران را در حال افزایش دانسته است. به استناد گزارش این واحد پلیس، ۸۱ درصد از مجرمین با انگیزه مالی، ۱۳ درصد با انگیزه غیراخلاقی، ۳ درصد با انگیزه انتقام‌جویی، ۲ درصد با انگیزه سرگرمی و ۱ درصد با انگیزه‌های دیگر مرتکب جرایم رایانه‌ای شده‌اند. ۹۵ درصد از مرتکبین جرایم رایانه‌ای مرد و در گروه سنی ۱۸ تا ۳۵ سال قرار دارند (بارانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱). برداشت از حساب‌های بانکی و هتک حیثیت مهم‌ترین جرایم رایانه‌ای در ایران اعلام شده و بیشترین میزان جرایم رایانه‌ای به‌ترتیب در استان‌های تهران، خراسان، گیلان و مازندران بوده است (پایدارفر و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۷). هدف تحقیق حاضر پاسخگویی به این سؤال اصلی است که کاربست یافته‌های نظریه کنترل در سیاست جنایی تقنینی، قضایی و مشارکتی ایران در حوزه جرایم رایانه‌ای چیست؟

درخصوص پیشینه تحقیق باید گفت که دیلمی (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان «ارزیابی سیاست جنایی تقنینی ایران و اتحادیه اروپا در قبال جرایم رایانه‌ای» انجام داد. براساس نتایج به‌دست‌آمده، سیاست جنایی تقنینی ایران با تکیه بر سیاست کیفری و فاصله‌گرفتن از تدابیر پیش‌گیرنده غیرکیفری و اتخاذنکردن تدابیر پیش‌گیرنده وضعی و اجتماعی از جرم و عدم درک صحیح قانون از این‌گونه جرایم یا عدم توان پیش‌بینی انواع جرایم نوظهور در آینده و وجود فرهنگ استفاده غلط از فضای سایبری از علل اصلی ناکارآمدی سیاست جنایی ایران می‌باشد. خراسانی و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان «نگاه بومی به نظریه کنترل اجتماعی جرم باتوجه به مبانی اسلامی ـ ایرانی» انجام دادند.

بومی‌سازی این نظریه، بومیزه‌کردن نظریه می‌باشد، زیرا نظریه از آنِ کشور خود نیست و بر مبنای مسأله کشورهای دیگر، شکل گرفته و براساس بنیان‌های اعتقادی و فرهنگی آن کشور به پیش رفته و راه حل ارائه داده است، در این صورت باید با دادن یک ظاهر بومی، بومی‌سازی شود، ولی در ماهیت آن نیز تغییری ایجاد نشود. بارانی و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان «بررسی میزان ارتکاب جرم کلاه‌برداری رایانه‌ای در دوره شیوع کروناویروس باتوجه به نظریه فوق اشباع جنایی، مطالعه آماری شهرستان دشتی استان بوشهر» انجام دادند. نتایج تحقیق، نشان داد تفاوت معناداری بین میانگین کلاه‌برداری رایانه‌ای واقع‌شده در سال ۱۳۹۷ و سال ۱۳۹۸ وجود ندارد، اما میانگین کلاه‌برداری رایانه‌ای در سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ در مقایسه با سال ۱۳۹۹ تفاوت معناداری را نشان می‌دهد. همچنین مطابق با آزمون تی زوجی بین کلاه‌برداری‌های رایانه‌ای واقع‌شده در سال ۱۳۹۹ از نظر سطح معناداری درون‌گروهی، تفاوت معناداری وجود داشت. پایدارفر و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی با عنوان «مقایسه رکن مادی جرم کلاه‌برداری رایانه‌ای با سنتی» انجام دادند. در جرم کلاه‌برداری رایانه‌ای برخلاف کلاه‌برداری سنتی، اغفال و فریب بزه‌دیده شرط تحقق جرم نیست. همچنین از حیث نتیجه، انتفاع مرتکب و ضرر به دیگری وجوه تشابه این دو بزه است، اما بردن مال در کلاه‌برداری رایانه‌ای (برخلاف سنتی) جزء نتیجه حاصله در رکن مادی آن نبوده، بلکه بخشی از رفتار حصری در قسمت دوم رفتار فیزیکی این جرم و موضوع آن بزه است. فتحی (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان «بررسی فقهی و حقوقی شروع به جرم سرقت سایبری» انجام دادند. در این تحقیق ضمن طرح دیدگاه‌های حقوقی، مستندات و مبانی فقهی و حقوقی شروع به جرم در سرقت سایبری مورد مطالعه و آسیب‌شناسی قرار گرفته است و این نتیجه حاصل شده است قانون در مجازات شروع به جرم در سرقت سایبری دارای ابهام است و نیاز به بازنگری در موضوع دارد. امیریان و همکاران (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان «تحلیل قانون جرایم رایانه‌ای در بستر جرم‌شناسی نظری» انجام دادند. نتایج رسیده است که قانون جرایم رایانه‌ای با تأسی از نظریات فشار و تقلید دست به جرم‌انگاری زده است. عبدی‌پور کشاورز و همکاران (۱۳۹۹) تحقیقی با عنوان «هستی‌شناسی جرایم رایانه‌ای باتوجه به قانون جرایم رایانه‌ای» انجام دادند. تسهیل و تسریع در پیداکردن کیفر برای جرایم جدید، پیداکردن سابقه جرم، ردپای جرایم مرتبط و زنجیره بازداشت، آموزش از اهداف اصلی هستی‌شناسی جرایم رایانه‌ای می‌باشد. این هستی‌شناسی می‌تواند در سازمان‌های قضایی و انتظامی مورد استفاده قرار بگیرد. دشتی و افشاری (۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان «مطالعه تطبیقی جرایم سایبری در ایران و حقوق بین‌الملل» انجام دادند. در این مقاله ماهیت فضای سایبر و ابزارهای ارتباطی، تعریف، تاریخچه، ویژگی و طبقه بندی آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. خطرات احتمالی و جهانی شدن مقابله با جرایم سایبری از نکاتی بود که به‌عنوان نتیجه بحث مطرح شد. انصاری و همکاران (۱۳۹۸) تحقیقی با عنوان «سیاست جنایی ایران و آمریکا در قبال جرایم کلاه‌برداری و سرقت سایبری» انجام دادند. یافته‌ها نشان داد قانون‌گذار آمریکا، در رابطه با جرایم کلاه‌برداری و سرقت سایبری، اقدام به جرم‌انگاری مصداقی کرده و برای هرکدام مجازات خاص در نظر گرفته است. با بررسی‌های صورت‌گرفته در ادبیات تحقیق مشخص شد که موضوع کاربست یافته‌های نظریه کنترل در سیاست جنایی تقنینی ایران در حوزه جرایم رایانه‌ای از دید پژوهشگران مغفول مانده است و این شکاف تحقیقاتی در پژوهش حاضر پوشش داده خواهد شد.

۱- مفهوم جرایم رایانه‌ای

با رشد روزافزون فناوری اطلاعات و خدمات اینترنت، فعالیت‌های مجرمانه نیز در فضای مجازی افزایش می‌یابند. چالشی که سازمان قضایی با آن مواجه است، تعیین مجازات و کیفر برای مجرمان می‌باشد، زیرا قوانین جرایم رایانه‌ای متناسب با رشد فناوری اطلاعات به‌روزرسانی نمی‌شوند و درنتیجه پس از وقوع جرم جدید، تعیین کیفر برای آن جرم توسط قانون‌گذار، کاری زمان‌بر و دشوار است (انصاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۵). قوانین جرایم رایانه‌ای باید طوری تدوین شوند که همه‌شمول بوده و خلأ و حفره‌های قوانین را پوشش دهد. قانون جرایم رایانه‌ای مصوب پنجم خرداد ۱۳۸۸ یکی از قوانین جدیدی است که تحولی را در نظام حقوقی ایران به‌وجود آورده است، اگرچه در برخی از جرم‌انگاری‌های

این قانون، از عنوان‌های سنتی مجرمانه (مانند سرقت، جعل و کلاه‌برداری) استفاده شده است، ولی خودِ عنوان قانون، نمایانگر ارزش‌های جدیدی در جامعه ایرانی ست که در نظر قانون‌گذار باید از گذر اصول و قواعد حقوق جنایی و با بهره‌گیری از یافته‌های جرم‌شناسی مورد حمایت کیفری قرار بگیرند. بدیهی ست که در مسیر این تجربه، افزون بر نوآوری‌های قانون‌گذارانه، کاستی‌هایی نیز به این قانون راه یافته است که به ظاهر از شتاب‌زدگی در تصویب آن حکایت می‌کند. غلط‌های چاپی و ویرایشیِ متعدد، ابهام در رعایت اصل تناسب جرم و کیفر و الحاق غیراصولی این قانون خاص به قانون عام مجازات اسلامی، ازجمله کاستی‌های برجسته قانون جرایم رایانه‌ای به‌شمار می‌روند. شناسایی مسؤولیت کیفری برای اشخاص حقوقی و اصل صلاحیت شخصی بزه‌دیده‌مدار نیز ازجمله نوآوری‌های شایسته توجه در این قانون‌اند.

۲- چرایی بهره‌گیری از آموزه‌های نظریه کنترل در سیاست جنایی و مزایای آن

ازجمله نظریه‌های تأثیرگذار حوزه جامعه‌شناسی انحرافات، نظریه کنترل در تبیین و تحلیل کج‌رفتاری‌های اجتماعی است که این نظریه، علت اصلی کج‌رفتاری را نبود کنترل اجتماعی می‌داند. مطابق دیدگاه **فروید**، فرض اصلی این نظریه این است که افراد به‌طور طبیعی به کج‌رفتاری تمایل دارند و درصورت نبودن کنترل، چنین رفتار می‌کنند. بنابراین در نظریه‌های کنترل اجتماعی فرض شده است که همه به‌طور طبیعی برای ارتکاب کج‌رفتاری انگیزه دارند و تبیین این انگیزه‌ها لازم نیست. درحقیقت، آنچه نیاز به توضیح و تبیین دارد، هم‌نوایی با هنجارهای اجتماعی است و کج‌رفتاری اشخاص، بیش از آنکه از نیروهای محرک به طرف نابهنجاری ناشی شده باشد، محصول وجودنداشتن ممانعت است. همچنین در زمینه متفکران این مکتب، می‌شود به **هیرشی**، **رکلس** و **نای**، **توبی**، **اکر**، **ویلکینسن** و چند تن دیگر اشاره کرد (دیلمی، ۱۴۰۱: ۱۱۲). این نظریه که از جانب «**تراویس هیرشی**» در سال ۱۹۶۹ میلادی در ایالات متحده آمریکا و در کتاب معروف او «علل بزهکاری» بنیان نهاده شده و بر فرایند اجتماعی‌کردن افراد بیش از اعمال مجازات، برای برقرارکردن نظم جامعه و مقابله با بزهکاری تأکید دارد. **هیرشی** معتقد است گرفتاری زمانی واقع می‌شود که پیوند میان فرد و جامعه ضعیف باشد یا گسسته شود. او در کتاب پیوندهای اجتماعی نظریه کنترل اجتماعی موضوع پیوندهای اجتماعی را مورد آزمون قرار داده است. وی ابتدا تعریف واژه بزهکاری را آورده و فرد بزهکار را شخصی می‌داند که از تقیدات اجتماعی آزاد است و درواقع به عقیده وی، بزه زمانی اتفاق می‌افتد که فرد نسبت به قیدوبندهای اجتماعی کم‌اعتنا یا بی‌اعتنا باشد. **هیرشی**، برخلاف سایر نظریه‌پردازان که بر مجرم و محیط نظر می‌افکنند، بر افراد غیربزهکار و این‌که براساس کدام عوامل فرهنگی مرتکب جرم نمی‌شوند، تمرکز دارد. **هیرشی** جامعه را به‌عنوان خرده‌فرهنگ‌های متضاد رقیب که سیستم‌های ارزشی منحصربه‌فردی دارند، نمی‌بیند، چراکه اغلب مردم از کدهای قانونی و هنجارهای رایج آگاه‌اند. در کشورهای غربی در دهه‌های ۴۰ و ۵۰، توجه به متغیرهای خانوادگی و نقش مؤثر سازمان‌ها و نهادهایی نظیر مدرسه، دین و مذهب در نظریه‌های کنترل اجتماعی گنجانده شده و در تبیین رفتار انحرافی به‌کار برده شده است (خراسانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۰).

او اعتقاد داشت باوجود این‌که تمام افراد، بالقوه مستعد انجام جرم و هنجارشکنی هستند، اما به‌خاطر ترس از این‌که عمل مجرمانه به روابط آن‌ها با خانواده، دوستان، همسایه‌ها، معلمان و کارفرمایشان آسیب برساند، خود را کنترل می کنند. درواقع **هیرشی**، کج‌روی را معلول گسستگی یا ضعف تعلق فرد با جامعه می‌دانست. او (۱۹۶۹) در کتاب تأثیرگذارش تحت عنوان «علل بزهکاری» وقوع فعالیت انحرافی را در درجه اول نتیجه شکست و ضعف پیوندهایی معرفی کرد که فرد را به جامعه پیوند می‌دهد.

رویکرد کنترل اجتماعی **هیرشی**، نظریه پیوند هم نامیده می‌شود و این رویکرد، علت هم‌نوایی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوند اجتماعی آن‌ها دانسته است. براساس باور او، پیوند میان فرد و جامعه، مهم‌ترین علت هم‌نوایی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن را علت اصلی کج‌رفتاری می‌داند.

فرض اصلی در این نظریه این است که هم چنانکه **فروید** گفته، افراد به‌طور طبیعی تمایل به کج‌رفتاری دارند و اگر تحت کنترل قرار نگیرند، چنین می‌کنند و کج‌رفتاری اشخاص، بیش از آنکه ناشی از نیروهای محرک به‌سوی نابهنجاری باشد، محصول عدم ممانعت است، این درست نقطه مقابل فرض نظریه‌های فشار و یادگیری است که کج‌رفتاری را ناشی از شرایط اجتماعی خاص (شکاف اهداف و ابزار مقبول اجتماعی و تجربه یادگیری از دیگران) می‌دانند. نظریه‌های یادگیری و فشار مستقیماً می‌پرسند، علت کج‌رفتاری چیست، اما نظریه کنترل مستقیماً می‌پرسد، علت همنوایی چیست، زیرا آنچه موجب کج‌رفتاری است، فقدان همان چیزی است که باعث همنوایی می‌شود، پاسخی که به این سؤال مهم داده شده، این است که آنچه موجب همنوایی است، اعمال کنترل اجتماعی بر افراد است که جلو کج‌رفتاری را می‌گیرد. بنابراین فقدان یا ضعف کنترل اجتماعی علت اصلی کج‌رفتاری است که در بخش‌های زیر توضیح داده خواهد شد (بارانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۷۶).

آنچه گذشت، حاکی از این نکته مهم بود که در نظریه‌های کنترل اجتماعی فرض شده که همه‌کس به‌طور طبیعی انگیزه ارتکاب کج‌رفتاری دارند و نیازی به تبیین این انگیزه‌ها نیست، بلکه آنچه نیاز به توضیح و تبیین دارد، همنوایی با هنجاری اجتماعی است. **تراوس هرشی**، مهم‌ترین صاحب‌نظر این رویکرد علت همنوایی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوند اجتماعی آن‌ها دانسته است. وی مدعی است که پیوند میان فرد و جامعه مهم‌ترین علت همنوایی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن موجب اصلی کج‌رفتاری است.

در توجیه علت بهره‌گیری از آموزه‌های نظریه کنترل در سیاست جنایی، می‌بایست به سطوح مختلف سیاست جنایی نگاهی انداخت. سیاست جنایی تقنینی، نخستین لایه سیاست جنایی (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۶۵) و هسته اصلی آن (لازرژ، ۱۳۸۲: ۴۵) و تعیین‌کننده نوع پاسخ در قبال پدیدهای مجرمانه تصور نمود، چراکه باتوجه به اصول حاکم حقوق کیفری همانند اصل قانونی‌بودن جرایم و مجازات‌ها و تبعیت غیرقابل انکار از آن، خود بیانگر اهمیت نوع سیاست جنایی پی‌ریزی‌شده در قانون به‌وسیله قوه مقننه دارد. بر این اساس سیاست جنایی تقنینی عبارت است از: «تدبر و چاره‌اندیشی قانون‌گذار در مورد جرم و پاسخ به آنکه باتوجه به وابستگی سیاست جنایی به نظام سیاسی هر کشور حالت‌های مختلفی به خود می‌گیرد. سیاست جنایی تقنینی سلیقه قانون‌گذاران مختلف و انتخاب‌های آنان در انواع جرایم و مجازات‌ها و به طور کلی نحوه مقابله با پدیده مجرمانه و دادرسی جرایم است» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۷۶). براساس همین نوع سیاست جنایی کشورها در قبال پدیده‌ها است که کشورها را از لحاظ نوع نگرش و برخود با پدیده‌های مجرمانه تقسیم بندی می‌نمایند، چراکه درواقع تجلی‌گاه جرم‌انگاری و تعریف و تعیین انواع پاسخ‌ها به رفتارهای حاکی از دورشدن از هنجارهای اجتماعی را که مجرمانه تلقی می‌شوند، باید در سطح سیاست جنایی تقنینی یک کشور جستجو نمود؛ حال اگر قوانینی وجود داشته باشد که با بهره‌گیری از نظریه کنترل، نظارت و کنترل‌های بیرونی و یا حتی دورنی برای مقابله با جرایم رایانه‌ای را مقرر کرده باشد، می‌توان گفت سیاست جنایی تقنینی در این زمینه بهره‌مندی لازم را داشته است.

سیاست جنایی قضایی نیز به‌معنای «نحوه استنباط و برداشت دستگاه قضایی از سیاست جنایی تقنینی و نحوه اعمال قوانین و مقررات مربوط است» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۱۲) که البته این استنباط‌ها و برداشت‌ها در تمامی زمینه‌ها و مسائل در محاکم یکسان و برابر نمی‌باشد، بدین‌معنا که ممکن است هریک از محاکم برداشت خاص خود را نسبت به موضوع واحد ارائه نمایند. نهایتاً این تنوع در برداشت منتج به اصل متغییربودن تفسیر قواعد حقوق کیفری می‌گردد. به همین دلیل و از همین منظر حقوقدانان کیفری، سیاست‌های جنایی تقنینی در زمان را در برابر نسبی‌بودن سیاست جنایی قضایی در زمان و مکان قرار داده‌اند (لازرژ، ۱۳۸۲: ۹۹). اگر آرای محاکم و مراجع قضایی درخصوص جرایم رایانه‌ای باتوجه به آموزه‌های نظریه کنترل صادر شده باشد، می‌توان گفت که سیاست جنایی قضایی از آموزه‌های نظریه مذکور بهره‌مند است.

سیاست جنایی مشارکتی نیز یعنی «یک سیاست جنایی همراه با مشارکت جامعه مدنی که در چهارچوب آن اهرم‌ها و نهادهای دیگر در کنار پلیس و دستگاه قضایی پاسخ به پدیده مجرمانه را سامان می‌بخشند. این همکاری و مشارکت، ضامن اعتباربخشیدن طرح تنظیم‌شده قوای مقننه و مجریه در زمینه سیاست جنایی یا همان شرکت‌دادن مردم در مقابله با پدیده مجرمانه است» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۲۳). شیوه‌های مشارکت مردم و جامعه مدنی در این راستا نیز به طرق مختلف قابل تصور است. این مشارکت در سطح سیاست جنایی تقنینی با عکس‌العملی که مردم در قبال اعمال و رفتارهای که هنوز تبدیل به قانون نشده است، قابل تصور می‌باشد. حال ممکن است این‌گونه رفتارها، از سوی مردم، ضد ارزش قلمداد گردیده و تبدیل به قانون گردند و همچنین ممکن است برعکس، همین مردم و جامعه مدنی در قبال طرح‌ها و لوایحی که از سوی دولت تهیه شده است و قرار است به قانون تبدیل گردد، عکس‌العمل تدافعی نشان دهند.

۳- سیاست جنایی ایران در جرایم رایانه‌ای

پیشگیری و مقابله با جرایم، محور اصلی سیاست جنایی هر کشور محسوب می‌شود که برای تحقق آن، از ابزارها و امکانات مختلفی در انواع مهم سیاست جنایی نقنینی، قضایی و مشارکتی بهره‌برداری می‌گردد. با گسترش فضای مجازی و بهره‌برداری افراد از رایانه و اینترنت و امکان وقوع جرم علیه فناوری اطلاعات، تدوین سیاست جنایی مناسب علیه جرایم سایبری از اهمیت به‌سزایی برخوردار است (دشتی و افشار، ۱۳۹۸: ۹۰). سیاست جنایی تقنینی، وظیفه قانون‌گذاری در یک کشور است که درخصوص جرایم سایبری، قانون‌گذار در قوانین و مقررات مربوط، گاه به‌طور ضمنی و گاه به‌طور صریح به استفاده از تدابیر فنی جهت تحقق امنیت فضای سایبر پرداخته است که یکی از مهم‌ترین موارد آن، مصوبات شورای عالی فضای مجازی است.

۴- جلوه‌های آموزه‌های نظریه کنترل در سیاست جنایی ایران در مقابله با جرایم رایانه‌ای

۴-۱- جلوه‌های آموزه‌های نظریه کنترل در برخورد با جرایم رایانه‌ای در سیاست جنایی تقنینی

توسعه و گسترش علوم رایانه‌ای و تمایل روزافزون به استفاده از آن، گذشته از ایجاد تحول یا انقلاب فناوری در جهان، شرایط و بستری مساعد برای ظهور جرایم در فضای مجازی را نیز فراهم آورده است و گسترش آن سبب ایجاد خسارات گوناگون در جوامع گردیده است. سیاست جنایی تقنینی، وظیفه قانون‌گذاری در یک کشور است که درخصوص جرایم سایبری، قانون‌گذار در قوانین و مقررات مربوط، گاه به‌طور ضمنی و گاه به‌طور صریح به استفاده از تدابیر فنی جهت تحقق امنیت فضای سایبر پرداخته است که یکی از مهم‌ترین موارد آن، مصوبات شورای عالی فضای مجازی است. در حقوق ایران، اگرچه در زمینه جرایم رایانه‌ای تلاش‌های مفیدی صورت گرفته، اما کافی نیست و نیاز به پژوهش عمیق‌تر در زمینه ابعاد مختلف آن همچنان احساس می‌شود (رایجیان، ۱۳۹۳: ۴۴)، لذا در حال حاضر با عنایت به پیشرفت‌های لحظه‌ای در عرصه رایانه و فضای سایبر ضرورت آموزش بیش‌ازپیش مشخص شده و برای اجرای یک سیاست کیفری مؤثر جهت پیشگیری از جرایم رایانه‌ای، این آموزش‌ها باید در مقاطع مختلف زمانی و نسبت به اقشار مختلف جامعه تکرار و روزآمد شوند، علاوه‌بر این، بایستی قانون‌گذار در سیاست‌های تقنینی و جرم‌انگاری جرایم سایبری، اصول و قواعد حقوق کیفری و اقتضائات خاص این جرم وتناسب بین جرم و مجازات را نیز رعایت کند.

با گسترش فضای مجازی و بهره‌برداری افراد از رایانه و اینترنت و امکان وقوع جرم علیه فناوری اطلاعات، تدوین سیاست جنایی مناسب علیه جرایم سایبری از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. سیاست جنایی تقنینی، وظیفه قانون‌گذاری در یک کشور است که درخصوص جرایم سایبری، قانون‌گذار در قوانین و مقررات مربوط، گاه به‌طور ضمنی و گاه به‌طور صریح به استفاده از تدابیر فنی جهت تحقق امنیت فضای سایبر پرداخته است که یکی از مهم‌ترین موارد آن، مصوبات شورای عالی فضای مجازی است. در سیاست جنایی مشارکتی،

برای پیشگیری از جرم و مبارزه با آن از اسباب و وسایل مختلف دولتی و غیردولتی کمک گرفته می‌شود (رضوی فرد و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۱). یکی از طرق نظارت بر جرایم سایبری، توسط نهادهای مدنی و اشخاص و با مشارکت مردم که می‌تواند مصداقی از امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر باشد و موجب پیشگیری از جرایم سایبری شود، مربوط به نظارت بر ورودی‌ها و خروجی‌هاست که سعی می‌شود از دسترسی اشخاص نفوذگر به اطلاعات مالی جلوگیری شود که از مهم ترین طرق آن، استفاده از رمز عبور در رایانه و نرم‌افزار ضد پایش است. در سیاست جنایی قضایی که در تصمیم‌ها و رویه‌های قضایی دادسراها و دادگاه‌ها منعکس می‌شود، قوه قضاییه با رویکرد پیشگیرانه درخصوص جرایم سایبری با کمک نهادهایی مانند مرکز ماهر (مرکز مدیریت امداد و هماهنگی عملیات رخداد) و مرکز آپا (مرکز آگاهی رسانه، پشتیبانی و امداد رایانه‌ای) و پلیس فتا فعالیت می‌نماید.

۴-۲- جلوه‌های آموزه‌های نظریه کنترل در برخورد با جرایم رایانه‌ای در سیاست جنایی مشارکتی

سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند با جلب مشارکت‌های مردمی در رسیدن به اهداف توسعه، دولت را یاری داده و با ایجاد زمینه‌هایی برای فعالیت افراد مختلف از ظرفیت‌های آن‌ها درجهت پیشگیری و مقابله با جرایم رایانه‌ای بهره گیرند. تعامل دوجانبه و مشارکت میان دولت و سازمان‌های مردم‌نهاد می‌تواند نقش اساسی را در افزایش امنیت از طریق پیشگیری و اطلاع‌رسانی ایفا نماید، مشروط بر این‌که افراد یا گروه‌ها نیاز اجتماعی مقابله با این‌گونه جرایم را درجهت تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد تخصصی در این حوزه به‌طور صحیح درک نمایند. علاوه‌بر این، باید مقررات جامعی در زمینه فعالیت و ساماندهی این سازمان‌ها درخصوص جرایم رایانه‌ای تدوین گردد (براتی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳). جامعه مدنی ایران با تکیه بر آموزه‌های دینی و فرهنگ غنی مشارکتی خود، از بسترهای مناسبی برای پیشگیری از جرم برخوردار بوده، ولی تاکنون از این مبانی و بسترها به‌نحو مطلوب استفاده نشده است. برای رسیدن به نتیجه مطلوب در زمینه سیاست مشارکتی می‌توان از سازمان‌های مردم‌نهاد تخصصی ایجاد شده و همکاری آن‌ها با اتحادیه اروپا الگوبرداری نموده و با بهره‌گیری از تجربه‌های موجود، آموزش همگانی، تنظیم مقررات حقوقی شفاف جهت مشارکت فعال سازمان‌های مردم نهاد داخلی و ایجاد اعتمادسازی به مقابله و پیشگیری از جرایم رایانه‌ای پرداخت.

تدابیر سیاست جنایی مشارکتی برای سالم‌سازی فضای سایبر، تدابیر متنوعی اعم از تدابیری با ماهیت فنی نظیر فناوری صدور مجوز و فناوری‌های راجع به تأیید هویت اشخاص (به ویژه سن و جنسیت آن‌ها) و تدابیر مختلفی با ماهیت غیرفنی نظیر آموزش و ارتقای سواد دیجیتالی قابل اعمال است. سیاست جنایی مشارکتی کارآمد مستلزم به‌کارگیری تمامی تدابیر ممکن و وزن‌دهی مناسب به این تدابیر نسبت به یکدیگر با کمک جامعه مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد است. ازاین‌رو سیاست جنایی مشارکتی ایران ظرفیت‌های قابل توجهی به‌ویژه در حوزه اقدامات پیشگیرانه اجتماعی و وضعی از سوی سازمان‌های مردم‌نهاد داراست، لیکن در حقوق ایران بیشتر بر تدابیر وضعی و البته فقط یک نوع از این تدابیر که مربوط به محدودکردن دسترسی (پالایش) است، سرمایه‌گذاری و تأکید شده است، ولی در راستای پیشگیری کنشی از جرایم سایبری، هیچ ابزاری به اندازه «آموزش» نمی‌تواند مؤثر واقع شود (جلالی فراهانی، ۱۳۸۳: ۸۷).

تدابیری همچون «دعوت از افراد شریف برای حضور اثرگذار در فضای مجازی»، «تشکیل گروه‌های گشت‌زنی خصوصی»، «تقویت هنجارهای برخط»، «تفویض قسمتی از امر تعقیب به سازمان‌های مردم‌نهاد»، «استمداد از بزهکاران پیشین برای کشف جرم»، «استفاده از هیأت‌منصفه در جریان دادرسی»، «ارائه خدمات عام‌المنفعه به جای مجازات» و «جبران خسارات ناشی از جرم از طریق بیمه سایبری» را به عنوان گزینه‌های یک راهبرد مشارکتی در کنترل و مقابله با جرایم سایبری معرفی می‌کند.

۴-۳- جلوه‌های آموزه‌های نظریه کنترل در برخورد با جرایم رایانه‌ای در سیاست جنایی قضایی

سیاست جنایی قضایی با استفاده از ابزارهای قضایی که مقام قضایی بنابر اختیارات خود می‌تواند از آن‌ها استفاده کند، مانند مجازات‌های جایگزین حبس یا نظام نیمه‌آزادی و ... ماده ۱۳

قانون جرایم رایانه‌ای که عنصر قانونی جرم کلاه‌برداری سایبری است، عنوان می‌کند: «**هرکس به‌طور غیرمجاز از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی با ارتکاب اعمالی، ازقبیل واردکردن، تغییر، محو، ایجاد یا توقیف‌کردن داده‌ها یا مختل‌کردن سامانه، وجه یا مال یا منفعت یا خدمات یا امتیازات مالی برای خود یا دیگری تحصیل کند...**» کلاه‌بردار سایبری است. باتوجه به متن قانون مذکور، این موضوع مشخص می‌شود که قانون‌گذار ایران، تعریف کلاه‌برداری اینترنتی را از شکل سنتی گرفته است، درصورتی‌که در دیگر کشورها به‌دلیل وجود تفاوت بین موضوع کلاه‌برداری اینترنتی با نوع سنتی آن و همچنین کیفیات مجزا و متفاوت در شکل‌گیری این دو جرم، کلاه‌برداری اینترنتی را جرمی با تعریف و ماهیت جداگانه از کلاه‌برداری سنتی می‌دانند (بای، ۱۳۹۰: ۳۴). به هر ترتیب، در ادامه سعی بر آن است تا براساس قانون مذکور، عناصر جرم کلاه‌برداری اینترنتی تفکیک و تحلیل شود. با بررسی ماده ۱۳ قانون جرایم رایانه‌ای، موارد زیر در مورد عنصر مادی جرم کلاه‌برداری اینترنتی قابل ذکر هستند:

۱- مرتکب می‌تواند هرکسی اعم از نظامی یا غیرنظامی و ایرانی یا خارجی باشد؛

۲- درخصوص کلاه‌برداری اینترنتی نیز، عمل مادی مرتکب، انجام اعمال متقلبانه بر روی سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی است و قانون‌گذار از باب تمثیل مصادیقی از این اعمال متقلبانه را احصا کرده است، ولی این روش‌ها حصری نیست.

۳- در کلاه‌برداری سنتی، تأثیر مانور متقلبانه بر بزه‌دیده از طریق فریب برای تحقق عنوان مجرمانه ضروری است، یعنی لازمه کلاه‌برداری، فریب‌خوردن شخص است.

لازم به ذکر است که در قوانین بین‌المللی، کلاه‌برداری اینترنتی را جرمی می‌دانند که در آن اغفال و بردن مال شرط نیست، بلکه صرف ایراد ضرر به قصد به‌دست‌آوردن منافع مالی کافی است. در قانون ایران، تحقق جرم کلاه‌برداری و برخی جرایم مربوط، نیازمند فریب انسان زنده است (به استثنای کشورهایی همچون کانادا، فرانسه، هلند و اسکاتلند). از همین رو، باتوجه به بحث عنصر فریب شخص زنده، برخی از حقوق‌دانان معتقدند که فریب، مختص اشخاص حقیقی است و در مورد سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی مصداق ندارد.

نتیجه‌گیری

بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که اولین عکس‌العمل قانون‌گذار ایران در مقابل جرایم رایانه‌ای در سال ۱۳۸۲ از طریق تصویب قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح (مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۰۹) در مجلس شورای اسلامی به‌عمل آمد. به موجب ماده ۱۳۱ این قانون، سرقت یا تخریب حامل‌های داده و سوءاستفاده مالی از طریق رایانه (کلاه‌برداری و اختلاس)، جعل اطلاعات و داده‌های رایانه‌ای و تسلیم و افشای غیرمجاز اطلاعات و داده‌ها به افرادی که صلاحیت سیاست جنایی ایران در قبال جرایم کلاه‌برداری و سرقت سایبری دسترسی به آن را ندارند، توسط نظامیان جرم تلقی و مرتکب حسب مورد به مجازات جرم ارتکابی محکوم می‌شود. واکنش بعدی قانونی مرتبط با جرایم رایانه‌ای از طریق تصویب قانون تجارت الکترونیکی (مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷) در مجلس شورای اسلامی به‌عمل آمده است. به‌موجب مواد ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۴، ۷۵، ۷۶ و ۷۷ این قانون، کلاه‌برداری، جعل، دستیابی و افشای غیرمجاز اسرار تجاری، نقض حقوق مربوط به مالکیت معنوی (کپی‌رایت) و ... که از طریق رایانه و در بستر تجارت الکترونیکی انجام شود، جرم تلقی و برای آن مجازات تعیین شده است. هریک از قوانین مربوطه، در بستر خاص خود قابلیت اعمال دارند، مثلاً قانون مطبوعات صرفاً نسبت به جرایم رایانه‌ای ارتکابی در قالب نشریات الکترونیکی و قانون مجازات نیروهای مسلح صرفاً در مورد بعضی از جرایم رایانه‌ای نظامیان و قانون تجارت الکترونیکی فقط در مورد برخی از جرایم رایانه‌ای ارتکابی در بستر تجارت الکترونیکی قابل اجرا هستند.

در قانون جرایم رایانه‌ای ایران که عنصر قانونی مبارزه با کلاه‌برداری اینترنتی است، قانون‌گذار فقط به ذکر افعالی همچون تغییر، محو و ... بسنده کرده و انجام این افعال در فضای اینترنت را اگر برای فریب و به‌دست‌آوردن پول باشد، جرم‌انگاری کرده است. اشکالی که در اینجا متوجه ماده ۱۲ و ۱۳ قانون جرایم رایانه‌ای است، این است که قانون‌گذار انواع

مختلف کلاه‌برداری و سرقت را در یک سطح دیده است، غافل از این‌که هرکدام از این اشکال با یکدیگر تفاوت دارند، لذا این تفاوت‌ها هم به‌نحوه ارتکاب جرم و هم به‌وسیله ارتکاب جرم برمی‌گردد و از آن مهم‌تر، اثرات زیان‌باری که هرکدام از این روش‌ها بر جای می‌گذارند، با هم متفاوت است. بهتر است برای دستیابی به نتیجه مطلوب، انواع کلاه‌برداری اینترنتی در چند ماده به‌طور جداگانه جرم‌انگاری شوند و برای هرکدام، مجازات متناسب در نظر گرفته شود.

در مورد بحث پیشگیری از این جرایم، در ایران بیشترین تأکید بر پیشگیری وضعی و اجتماعی است و پیشگیری مرحله‌ای در سیاست جنایی ایران عملاً جایی ندارد یا حداقل، توجهی به آن نمی‌شود. برنامه‌های مبتنی‌بر پیشگیری وضعی از این جرایم به هر شکلی که باشند، درنهایت در این دسته بندی قرار خواهند گرفت؛ افزایش تلاش و زحمت ارتکاب جرم، افزایش خطرات ارتکاب جرم، کاهش منافع ارتکاب جرم، کاهش تحریک ارتکاب جرم، از بین‌بردن بهانه‌های ارتکاب جرم و نصب تراشه‌های مخصوص برای تعیین میزان انطباق فعالیت‌ها. هرکدام از این دسته‌بندی‌ها نیز مصداق‌هایی دارند، ازجمله بحث فیلترینگ، کنترل موجودی حساب، کنترل مجرمان حرفه‌ای و جلوگیری از تکرار جرایم سازمان‌یافته، نظارت شبکه‌ای، تدابیر امنیتی کدگذاری، امضای دیجیتال و رمزگذاری که همگی این‌ها در پیشگیری وضعی قرار می‌گیرند. در مورد پیشگیری مرحله‌ای موضوع قدری متفاوت است. این تفاوت به برنامه‌های ایران برمی گردد، چراکه دید این دو کشور به این نوع پیشگیری متفاوت است، به‌شکلی که در ایران به این نوع پیشگیری بسیار کمتر توجه می‌شود. این مسأله را هم می‌توان در قوانین مربوطه مشاهده کرد و هم در رویه عملی نهادهای مربوطه. در پایان می‌توان نتیجه گرفت که ماده ۱۲ و ۱۳ قانون جرایم رایانه‌ای ایران، ماده جامع و مانعی برای مقابله با کلاه‌برداری و سرقت سایبری نیست و نیاز است که قانون‌گذار ایران نسبت به رفع این مشکل اقدام کند که این اقدام می‌تواند با بهره‌گیری از سوابق دیگر کشورها در قانون‌گذاری باشد تا به این شکل بتوان قانونی کامل و متناسب با شرایط کشور داشت.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافعی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مآخذ

– امینیان، امین؛ مالمیر، محمود و حیدری، مسعود (۱۴۰۰). «تحلیل قانون جرایم رایانه‌ای در بستر جرم شناسی نظری». *علوم خبری*، ۱۰(۳۷): ۹۵-۹۸.

– انصاری، جلال؛ عطازاده، سعید و قیوم زاده، محمود (۱۳۹۸). «سیاست جنایی ایران و آمریکا در قبال جرایم کلاه‌برداری و سرقت سایبری». *پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، ۱۴(۳): ۱۳۱-۱۵۴.

– انصاری، جلال و میلانیف علیرضا (۱۳۹۵). «نقد سیاست جنایی ایران در قبال کلاه‌برداری اینترنتی». *حقوق جزا و سیاست جنایی(حقوق جزا و جرم شناسی سابق)*،۱(۱):۱۴۵-۱۶۱.

– آقابابایی، حسین و احمدی ناطور، زهرا (۱۳۹۵). «مطالعه تطبیقی جرایم علیه حریم خصوصی در فضای سایبری ایران و آلمان». *مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ*، ۶(۱)، ۱-۲۴.

– بارانی، صادق؛ زهادت پور، زهرا و ابراهیمی، احمد (۱۴۰۱). «بررسی میزان ارتکاب جرم کلاه‌برداری رایانه‌ای در دوره شیوع کرونا ویروس با توجه به نظریه فوق اشباع جنایی،

مطالعه آماری شهرستان دشتی استان بوشهر». *مجله علمی حقوق و مطالعات نوین*، ۳(۱): ۱-۱۴.

- بای، حسینعلی و پورقهرمانی، بابک (۱۳۸۸). *بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای*. قم: انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی .

- براتی، علی؛ اسلامی، محمد؛ رهبری، حسام الدین و یزدان پرست، پویا (۱۳۹۶). *بررسی تطبیقی مصادیق جرایم حوزه فضای مجازی در ایران، آمریکا و فرانسه*. کرج: همایش ملی پیشگیری از جرم در قلمرو مطالعات حقوق کیفری، علوم اجتماعی و انتظامی.

- پایدارفرد، علی؛ نادری عوج بغزی، جواد و امتحانی، احمدرضا (۱۴۰۱). «مقایسه رکن مادی جرم کلاه‌برداری رایانه‌ای با سنتی». *فصلنامه تمدن حقوقی*، ۵(۱۲): ۱۲۹-۱۴۷.

- پورقهرمان، بابک (۱۳۹۶). «مطالعه تطبیقی سازکارهای حمایت از بزه‌دیدگان جرایم رایانه‌ای در حقوق کیفری ایران و اسناد بین‌المللی با تأکید بر کنوانسیون بوداپست». *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۸(۱): ۱-۳۶.

- جلالی فراهانی، امیر حسین (۱۳۸۳). «پیشگیری از جرایم رایانه ای». *مجله حقوقی دادگستری*، ۶۸(۴۷): ۸۷-۱۱۹.

- خراسانی، سمیرا؛ مسعود، غلامحسین و شکرچی زاده، محسن (۱۴۰۱). «نگاه بومی به نظریه کنترل اجتماعی جرم با توجه به مبانی اسلامی ـ ایرانی». *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم شناسی*، ۱۰(۲۰)، ۳۱۷-۳۴۵.

- دشتی، بیتا و افشاری، مریم (۱۳۹۸). «مطالعه تطبیقی جرایم سایبری در ایران و حقوق بین‌الملل». *پژوهشنامه حقوق تطبیقی*، ۳(۱)، ۸۳-۱۱۰.

- دیلمی، نوید (۱۴۰۱). «ارزیابی سیاست جنایی تقنینی ایران و اتحادیه اروپا در قبال جرایم رایانه‌ای». *تحقیقات حقوقی بین المللی*، ۱۵(۶۵): ۱۰۵-۱۲۷.

- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۹۳). «پیش‌گیری از جرایم رایانه‌ای از رهیافت‌های نظری تا رهیافتِ جهانی در پرتو رهنمود پیش‌گیری از جرمِ سازمان ملل متحد». *مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی*، ۵(۱۶): ۱۸۹-۲۱۶.

- رحمدل، منصور (۱۳۸۶). *سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر*. تهران: انتشارات سمت.

- رضوی فرد، بهزاد و موسوی، سید نعمت اله (۱۳۹۵). «مسؤولیت کیفری در فضای سایبر در حقوق ایران». *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۵(۱۶): ۲۹-۴۵.

- سالارزهی، حبیب اله؛ جمشیدی، محمدجواد و جمشیدی، محمدجعفر (۱۳۹۰). «جرم‌شناسی رایانه‌ای در بستر تجارت الکترونیک و ارائه مدل پیشنهادی مقابله با جرایم رایانه‌ای». همایش منطقه‌ای چالش‌های جرایم رایانه‌ای در عصر امروز.

- صادقی، احمد رضا (۱۳۸۹). «سیاست جنایی مشترک منطقه‌ای عاملی موثر در پیش‌گیری از جرایم و مواد مخدر». *ماهنامه عدالت*، ۸۶.

- طارمی، محمد حسین (۱۳۸۷)، «طبقه‌بندی و آسیب شناسی جرایم رایانه‌ای». *مجله پگاه حوزه*، ۲۳۶: ۲۴- ۱۴.

- طباطبایی، شیما (۱۳۹۸). «مطالعه تطبیقی مقررات جرایم سایبری از منظر حقوق ایران و اتحادیه اروپا». *مجله پژوهش بین‌الملل*،۲(۱): ۳۶-۵۵.

- عالی‌پور، حسن (۱۳۸۳). «کلاه‌برداری رایانه‌ای». *پژوهشهای حقوقی*، ۳(۶): ۲۰۳-۲۳۸.

- عبدی‌پور کشاورز، مهدی؛ انصاری، عباسقلی و ششگل، حمید (۱۳۹۹). «هستی‌شناسی جرایم رایانه‌ای با توجه به قانون جرایم رایانه‌ای». *تحقیقات حقوقی بین المللی*، ۱۳(۴۷): ۱۴۹-۱۶۸.

- عطازاده، سعید؛ قیوم زاده، محمود و انصاری، جلال (۱۳۹۷). «بررسی میزان انطباق پذیری جرایم اینترنتی با حقوق اسلامی (مطالعه موردی سرقت و کلاه‌برداری)». *پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، ۵(۴): ۱۲۳-۱۵۶

- فتحی، حجت الله (۱۴۰۰). «بررسی فقهی و حقوقی شروع به جرم سرقت سایبری». حقوق اسلامی، ۱۸(۷۰): ۲۹-۵۱.

- لازرژ،کرستین (۱۳۸۲). *درآمدی به سیاست جنایی*. ترجمه دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: انتشارات میزان.

- مارتی، میری دلماس (۱۳۸۱). *نظام‌های بزرگ سیاست جنایی*. ترجمه نجفی ابرند آبادی، ج اول، تهران: میزان.

- مرتضوی، سعید (۱۳۸۸). *قاچاق مواد مخدر و روان گردان (سیاست جنایی ایران و فرانسه با اشاره به اسناد بین المللی)*. تهران: انتشارات مجد.

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۰). «سیاست جنایی». *مجله تحقیقات حقوقی*، ۱۱: ۳۹۵-۴۳۶.